

Turvallisuuden paradigma muuttuu

Haasteita tutkimukselle ja toimivalle hallinnolle

Marco Krogars

ABSTRACT

Security is a popular topic in the field of science, but unfortunately administrative sciences have not showed any wider interest in this area. Following article tries to explain the development of the security concept and its consequences. Evolution in this area has been considerable fast in the 90's and the end of it cannot be seen yet.

When people are talking about security in western societies, they often mean the stability, which has become a critical topic. Stability or unstability are linked in many megatrends, for example globalization. This evolution is today very strong and has several consequences, from which can be mentioned economical integration and growing difference between the poor and the rich countries.

This article argues that administrative sciences should show more interest in security matters within the widened security concept. There are two main reasons why this should be done immediately. First of all public organizations are today facing the lack of suitable research as an information base for their future development. Secondly without administrative security research other disciplines are going far ahead us in this important issue.

1. MIKSI TUTKIA TURVALLISUUTTA?

Kiinnostus turvallisuuteen on ollut jatkuvassa kasvussa tutkimuksen parissa kuluvalle vuosikymmenellä. Syyt tähän kehitykseen ovat monet, mutta varsinaisen syyksen ilmiölle antoivat vuosikymmenen vaihteessa koetut muutokset kansainvälisissä suhteissa. Neuvostoliiton hajoaminen ja raja-aitojen kaatuminen Keski-Euroopassa muuttivat käsityksiä turvallisuudesta sen perinteisessä merkityksessään. Seurauksena on ollut turvallisuuden sisällöllinen laajeneminen myös virallisessa kielenkäytössä koskemaan yksittäisten osa-alueiden sijaan kattavasti yhteiskunnallista toimintaa. Tutkimuksen parissa tähän liittyvät tarpeet oli tosin havaittu jo aiemmin¹.

¹ Turvallisuustutkimus on käsitteenä yhdistetty useissa tapauksissa osaksi kansainvälisiä suhteita ja kansainvälistä politiikkaa. Tätä kuvaa mm. Boothin ja Herringin (1994, 132) laajalti siteerattu käsitys turvallisuuspolitiikan tutkimuskentän jaottelusta.

Kuluvalle vuosikymmenellä turvallisuuteen kohdentunut hallintotieteellinen intressi on lähes yksinomaan keskittynyt sen hyvinvointivaltio-uloittuvuuteen. Sosiaaliset kysymykset, jotka tätä aihepiiriä dominoivat, ovat saaneet osakseen laajaa mielenkiintoa. Tämä »pehmeään turvallisuuteen» kohdistuva mielenkiinto on tarpeellista, mutta yhä enemmän tarvittaisiin myös »kovan turvallisuuden» alueelle kohdentuvaa kotimaista hallintotieteellistä tutkimusta. Monet merkit, kuten Euroopan poliittinen integraatio, viittaavat siihen, että nämä kaksi osa-alueita ovat tulevaisuudessa lähtymässä toisiaan. Käsite **kokonaisturvallisuus** onkin nostettava tässä yhteydessä esiin, sen auttaessa jäsentämään monitahoista ongelmakenttää.

Turvallisuutta käsittelevää tutkimusta on toki tuotettu etenkin kansainvälisen politiikan ja sen ympärille sijoittuvien suuntausten toimesta. Kylmän sodan aikakaudella aihealueen ympärille syntyi lukuisia tutkimuslaitoksia, joiden orientatio suuntautui pääasiassa poliittis-sotilaalliseen kenttään kahtia jaetussa maailmassa. Turvallisuustutkimusta, jos sellaisesta kokonaisuudesta ylipäätään voidaan puhua, onkin hallinnut voimakkaasti asian sotilaallisen puolen korostuminen.

Toisaalta esimerkiksi Tampereen yliopiston turvallisuushallinnon nimikkeen alla aloitettu koulutus johtaa asiaan perehtymätöntä helposti harhaan, sen keskittyessä vain poliisihallintoon, joka kuitenkin edustaa marginaalista osaa turvallisuuden kokonaiskentässä. Poliisihallintoon keskittyvän professuurin perustaminen turvallisuushallinto-nimikkeen alle saattaa rajoittaa hallintotieteellisen tutkimuksen mahdollisuuksia edetä jatkossa merkittävään rooliin yhteiskunnan etsiessä vastauksia integroituvan kokonaisturvallisuuden moniin ongelmiin.

Maailman muuttuessa ovat niin turvallisuuden ympärille sijoittuva tutkimus kuin sitä tuottava hallintokin jääneet menneisyyden vangeiksi. Tämä ilmenee edellisen kohdalla siinä, ettei turvallisuuden eri osa-alueille suuntautuvaa tutkimusta kyetä integroimaan kokonaisuudeksi. Tut-

kimusreviirit, joita näkee aika ajoin innolla puolustettavan, voivat olla tieteellisesti yhtä kahlitsevia kuin hallinnolliset vastineensa. Käytännön hallinto puolestaan perustaa toimintamallinsa pitkälti yhä edelleen vuosikymmenten saatossa vakiintuneeseen asetelmaan, jonka perusrakenteet eivät ole paljoa muuttuneet. Tässä näennäisen kaoottisessa tilanteessa käsillä olevan artikkelin tarkoituksena on osaltaan valottaa epäselvästi hahmottuvaa turvallisuuden kenttää ja sen tulevaisuushaasteita.

Esityksen perusolettamuksena on tarve turvallisuuden käsitteelliseen ja käytännölliseen laajentamiseen siten, että eri osa-alueilla tuotettu tieto kytetään integroimaan kokonaisturvallisuuden käsitteen alle. Tämä ei luonnollisesti onnistu ilman, että sille annetaan sisältö ja käytännön merkitys, johon niin tutkijat kuin virkamiehetkin voivat kiinnittyä. Käsillä oleva artikkelin päämääränä on saada aikaan hallintotieteellistä keskustelua turvallisuuden moniulotteisessa kentässä, jolloin se tulee myös arvioitavaksi useasta näkökulmasta. Asiaa lähestytään problematisoimalla turvallisuuden käsitteellinen sisältö ja siirtämällä tästä esiin nousevat havainnot osaksi tutkijoiden ja toimivan hallinnon arkipäivää.

On selvää, että omat tutkimukselliset lähtökohdat ovat ohjanneet esityksen rakennetta, joka painottuu »koviin» turvallisuuskysymyksiin muiden näkökulmien kustannuksella. Toisaalta lienee kuitenkin niin, ettei tämän kaltaisilta asioilta voida välttyä ja saadessaan vastakaikua, myönteistä tai kielteistä, kirjoitus täyttäne sille asetetut päämäärät.

Eteneminen tapahtuu tarkastelemalla seuraavia kokonaisuuksia:

- turvallisuuden käsitteellistä sisältöä
- turvallisuuden historiallis-futurologista jatku-moa
- turvallisuuden myyntejä
- turvallisuustutkimuksen ja -hallinnon tulevaisuushaasteita

2. TURVALLISUUDEN KÄSITTEELLINEN SISÄLTÖ

2.1. Lähtökohtana turvallisuuden tarpeet

Turvallisuuden tarpeet kytkeytyvät mikrotasolla kiinteästi yksilöön ja niihin ominaisuuksiin, jotka ovat kaikille ihmisille yhteisiä. Tunnetuin yksilötason tarpeiden tutkija lienee alansa klassikko Abraham Maslow, jonka kehittämässä mallissa

turvallisuuden tarpeet sijoittuvat viisiportaisella asteikolla toiselle portaalle, heti fysiologisten tarpeiden jälkeen. Vaikkakaan yksilötason turvallisuustarpeita ei voida suoraan rinnastaa esimerkiksi niihin tarpeisiin, joita mm. valtiot turvallisuutensa suhteen asettavat, on niillä kuitenkin yhtymäkohtansa. Monet asiat ovat viime kädessä johdettavissa yksilötason prosesseihin.

Turvallisuuden vastakohtana on luonnollisesti turvattomuus, joka kohtaa alati laajenevaa mielenkiintoa nopeassa muutoksessa elävässä epävarmuuden maailmassa². Jokapäiväiseen elämäämme kiinteimmin liittyvä ongelma on länsimaissa hyvinvointiyhteiskunnissa taloudellinen turvallisuus. Etenkin se nousee merkittäväksi tilanteissa, jossa eletään taloudellista laskukautta. Tällöin ostovoima heikkenee ja myös yksilötason kulutustottumukset tulevat uudelleen harkittaviksi. Taloudelliseen sektoriin liittyvät turvallisuustarpeet ovat sinällään verraten helposti täytettävissä, sillä ihmiset muuttavat yleensä käyttäytymismallejaan laman väistyessä ja taloudellisen kasvun kiihtyessä. Tämä viestittää myös ulkomaailmalle tietyn ajanjakson päättymistä ja uuden alkamista.

Sotilaallinen turvallisuus on edelliseen verrattuna jo paljon ongelmallisempi. Usein vaikeudeksi muodostuu ylipäättään sen osoittaminen, mikä saattaisi toimia turvallisuutta vaarantavana tekijänä. Valtiotason tarkasteluna sotilaallista turvallisuutta vaarantavat seikat ovat johdettavissa aiempaan kokemustaustaan lähiympäristöstä, jolloin siihen väistämättä kytkeytyvät historialliset rasitteet. Oma maamme on tästä tyyppillinen esimerkki, sillä ruokkiihan perinteinen »ryssän pelko» yhä edelleen niitä kannanottoja, joita sotilaallisen turvallisuutemme suhteen julkisuudessa esitetään. Toisaalta valtiotason turvallisuushuolet tulevat ymmärretyiksi myös yksilötason tarkastelulla, sillä vuosisataiset kokemukset siitä ilma-suunnasta, josta aseellinen vihollinen on maamme pyrkinyt, vaikuttavat myös nykyiseen ajatteluun.

Inhimilliselle toiminnalle on tyyppillistä, että turvallisuustarpeista tiedostetaan pääsääntöisesti vain ne, joiden koetaan joutuneen kulloinkin uhan kohteeksi. Tähän liittyy yhteiskunnallisessa käytäytymisessä myös voimakas poliittinen vaikuttaminen, jossa tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat säätelevät sitä, mikä kulloinkin nostetaan jul-

² Tätä kokonaisuutta voidaan selittää Beckin (1990) tapaan kriittisen riskiyhteiskuntateorian näkökulmasta, jolle on tyyppillistä pessimismi suhteessa ihmiskunnan tulevaisuuskehitykseen.

kiseen keskusteluun. Välttämättä kyse ei ole aina niinkään akuutista tarpeesta tuottaa lisäturvallisuutta johonkin turvattuun aiheuttavaan kysymykseen, vaan niiden etujen ja haittojen punnitsemisesta, mitä asian esille nostaminen eri intressiryhmille aiheuttaa³.

Turvallisuustarpeiden varjolla on synnytetty lukuisia sotia, jotka perustuvat usein väitteeseen kansallisten turvallisuusetujen joutumisesta uhatuksi. Tyypillisen esimerkin lähihistoriasta tarjoaa Argentiinan hyökkäys Falklandin saarille vuonna 1982, jolloin maan sotilashallitus perusteli toimia perinteisellä oikeudellaan kyseiseen saariryhmään⁴. Tapahtuman todellinen syy kietoutuu kuitenkin Argentiinaa hallinneen sotilashallituksen sisäpoliittiseen ahdinkoon, josta etsittiin ulospääsyä ulkoisilla aktiviteeteilla. Myös Suomen lähialueella on käynnissä Neuvostoliiton hajoamiseen liittyneitä prosesseja, joissa etenkin Venäjä nostaa kansalliseksi turvallisuuskysymyksi mm. etniset venäläisvähemmistöt. Näitä saateen käyttäen tulevaisuudessa keppihevosiina ajetaan suurvenäläisiä etuja alueellisine laajennuksineen, kuten populistipoliitikkojen on kuultu naapurimaassamme lausuneen.

Turvallisuuden tarpeet ovat subjektiivisia, jolloin ne koetaan ja hahmotetaan niistä kulttuurisista lähtökohdista, missä tarpeet syntyvät. Voidaan väittää, ettei näitä tarpeita ole millään tasolla mielekästä tarkastella, jos taustalla ei ole ymmärrystä tarkastelun kohteesta. Länsimainen näkemys turvallisuuden eri variaatioista on vain yksi monista, joka ei sekään ole mikään homogeeninen käsitteellinen malli. Jos verrataan toisiinsa esimerkiksi ruotsalaista ja amerikkalaista yhteiskuntaa, käy verraten pian ilmeiseksi, että turvallisuus ylipäätään saa poikkeavia merkityksiä. Keski- ja itä-Euroopassa on keskeistä sana turvallisuus mitä todennäköisimmin kaikkia niitä hyvinvointipalveluja, joita hän on tottunut yhteiskunnalta saamaan. Vastaavasti uuden mantereeseen asukas kokee asian toisin, sillä yhteiskunta ei siellä ylläpidä samanlaista sosiaalista turvaverkkoa kuin näennäishyvinvoinnin mallivaltio Ruotsi.

³ Presidentti Kekkonen valtakausi toimii tästä oivana esimerkkinä. Tuolloin mm. esitys Pohjolan ydinaseetomasta vyöhykkeestä herätti erilaisia ajatuksia siitä, kenen hyödyksi ja haitaksi hanke ylipäätään toimi.

⁴ Kiista Falkland/Malvinas -saarista sisälsi toki pidemmän historiallisen taustansa, joka voidaan johtaa Brittiläisen imperiumin laajentamiseen. Asiasta oli olemassa mm. YK:n päätöslauselma vuodelta 1965, missä kehoitettiin osapuolia sopimaan neuvottelemalla saarien kohtalosta (Gamba 1987, 88).

Koska turvallisuuden tarpeet ovat subjektiivisia, on myös luonnollista, että yhteiskunnan sisällä ja yhteiskuntien välillä syntyy jatkuvasti tilanteita, missä toimijoiden erilaiset intressit aiheuttavat ristiriitatilanteita. Vaikeutena on ylipäätään kyetä hahmottamaan niitä syy- ja seuraussuhteita, jotka saattavat kehittyä hallitsemattomiksi tapahtumaketjuiksi. Tämä on yhä lisääntyvä ongelma tietoyhteiskunnissa, missä organisatoriset ja valtiolliset raja-aidat menettävät merkitystään keskinäisen kanssakäymisen saadessa päivä päivältä uusia muotoja. Asioita ei kyetä ratkaisemaan perinteisin keinoin ja organisatorisin järjestelyin, vaan ne edellyttävät monessa tapauksessa uusia ratkaisumalleja.

2.2. Laajennettu turvallisuuskäsitys

Kirjallisuudessa on usein väitetty, että turvallisuuteen liittyvä käsitteellisyys on vielä kehittymättömiä ja etsii muotojaan⁵. Viime vuosina on kuitenkin noussut esille jäsenyryityksiä, joita voitaisiin kutsua kokonaisvaltaista ja integroivaa turvallisuuskäsitystä tavoittelevaksi ajatussuunniksi. Ehkä tunnetuimpia analyysejä edustaa Barry Buzanin näkemys turvallisuudesta, jota hän hahmottaa laajasti teoksessaan *»People, States and Fear»*. Buzanille turvallisuus on integroivaa ajattelua, jossa yhdistyvät turvallisuuden tasot ja sen sektorit. Turvallisuustasojen edustavat hänen mukaansa yksilö, valtio ja kansainvälinen järjestelmä. Turvallisuussektoreita ovat puolestaan sotilaalliset, poliittiset, yhteiskunnalliset, taloudelliset ja ympäristöön liittyvät osakokonaisuudet. Hän korostaa kuitenkin näiden kunkin roolia näköalapaikkoina eikä niinkään itsellisinä turvallisuuden osa-alueina.⁶

Suomalainen yhteiskunta on myös omalta osaltaan astunut laajennetun turvallisuuskäsityksen suuntaan. Valtioneuvoston eduskunnalle kesällä 1995 antama turvallisuuspoliittinen selontekosta nosti julkisuuteen käsitteen kokonaisvaltainen turvallisuus. Tarvetta uudelleenarviointiin perusteltiin ympäristössä tapahtuneilla muutoksilla, jotka tuottavat uusia turvallisuusongelmia. Lyhyesti ilmaistuna kyse oli Euroopassa lisääntyneestä epävakauksesta ja siitä tehdystä analyysistä. Johtopäätöksistä ehkä merkittävin oli, että turval-

⁵ Kiinnikohdan turvallisuustutkimukseen tarjoaa esimerkiksi kirja *»Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe»* (Wæever – Buzan – Keltstrup – Lemaitre 1993).

⁶ Buzan (1991).

lisuuteen kuuluvat poliittisen ja sotilaallisen puolen lisäksi ihmisoikeuksien kunnioittaminen, oikeusvaltion vakiintuminen, taloudellinen yhteistyö ja ympäristökysymykset. Jos luetteloa verrataan Buzanilaiseen ajatteluun, niin sisällöllinen samankaltaisuus on merkillepantavaa.⁷

Laajennetun turvallisuuskäsityksen kehityskaarta tarkasteltaessa on merkittävää havaita sen kehityshistorian yhtyvän kansainvälisen turvallisuuden ympärille ryhmittäisiin tutkimusaloihin. Hallintotieteellisellä tutkimuksella ei ole ollut kansainvälisestäkään tarkasteltuna näkyvää roolia asiaa koskevassa keskustelussa. Tämä puute on sinällään merkittävä, sillä sen käytännön heijastusvaikutukset ovat laajoja. Monet tulevaisuuden hallinnolliset ratkaisut tulevat toteutumaan eri tavoin kuluvalle vuosikymmenellä rakennettuun käsitteelliseen perustaan, mutta valitettavasti tämä perusta on tuotettu pitkälti muilla tieteenaloilla kuin hallintotieteissä.

3. HISTORIASTA FUTUROLOGIAAN

Turvallisuuden paradigmaa lienee mahdotonta ymmärtää ilman käsitystä historiasta ja sen merkityksestä nykyisin vallitsevien näkökulmien muotoutumiseen. Historian merkitys nousee tärkeäksi etenkin suurissa murroksissa, joista yhtä epäilemättä elämme juuri tällä hetkellä. Käsite globalisaatio ja kaikki sen mukanaan tuomat ilmiöt ovat muokkaamassa käsityksiä turvallisuudesta ja sen tulevasta merkityksistä⁸. Äärimmillään vietynä tämä saattaa tarkoittaa esimerkiksi kansallisen turvallisuuden korvautumista muilla käsitteillä.

Historiaa voidaan jäsentää esimerkiksi yhteiskunnallisesta kehityksestä käsin, jolloin agrariyhteiskunta, teollinen yhteiskunta ja tietoyhteiskunta muodostavat historiallis-futurologisessa tarkastelussa kolme suurta kehitysvaihetta. Niille ovat ominaisia tietyt yhteiskuntaan, tekniikkaan, arvoihin, sotalaitokseen ja infrastruktuuriin liittyvät piirteet⁹. Esimerkiksi sodankäynnin näkökulmasta tarkasteltuna maatalousyhteiskunta konkretisoitui yksittäisen ihmisen toiminnassa. Teollisuusyhteiskunnan ydin muodostui koneista ja massasta. Informaatioyhteiskunta rakentuu

puolestaan älykkäistä järjestelmistä, tietokoneista ja tietoverkoista¹⁰. Toimijanäkökulmasta tarkasteltuna tälle kehitykselle on ollut tyypillistä jatkuva keskinäisriippuvuuden lisääntyminen, mikä on käytännössä tarkoittanut erilaisten häiriöiden vaikutuksen ulottumista yhä laajemmalle alueelle¹¹.

Turvallisuus ei siis ole oma erityinen ilmiönsä, vaan kiinteässä kytkennässä siihen ympäristöön, jossa asiaa jäsennetään. Kun tuo ympäristö muuttuu, muuttuvat myös turvallisuuden tarpeet. Tämä puolestaan edellyttää sellaisten hallinnollisten järjestelyjen luomista, joilla uusiin tarpeisiin vastataan. Tuekseen kehitys tarvitsee tutkimusta, joka kykenee hahmottamaan muutoksen suunnan ja ne keskeiset ongelmat, joita kehityksestä nousee esiin. Prosessi on kompleksinen, kuten kirjoittaja saattoi havaita tutkiessaan puolustusvoimien tulevaisuuskehityksen suuntaviivoja¹².

Hallintokoneiston roolia tarkasteltaessa voidaan yleishavaintona todeta kriisiherkkyyden kasvaneen. Kriisiherkkyys on puolestaan käsitteenä totuttu yhdistämään Suomessa poikkeusolojen problematiikkaan, jossa se useimmissa tapauksissa kytkeytyy kansainvälisen tilanteen kiristymiseen ja aseellisen konfliktin uhkaan maamme lähialueella. Näkökulma on historiallista perintöä korostava, poliittiseen realismiin kytkeytyvä ja siinä painottuu pienen kansallistalouden tarkastelutapa¹³. Kuluneella vuosikymmenellä olemme kuitenkin saaneet huomata, että kriisiherkkyyttä tarkasteltaessa näkökulma on suunnattava globaalimpaan suuntaan. Keskinäisriippuvuus on etenkin talouden alueella saanut mitasuhteet, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Taloudesta on myös muodostunut yhä suurempi yhteiskunnalliseen tasapainoon vaikuttava tekijä, mikä ohittaa merkittävyydellään monet muut intressit.

Aihepiirin tarkastelussa on useissa tapauksissa edettävä skenaarioanalyysien avulla. Skenaarioilla ymmärretään futurologiaan liittyvien vaihtoehtoisten kehityskulkujen hahmottamista. Niillä pyritään määrittämään kehityksen suuntaviivoja ja mahdollisuuksien rajoja, mutta ne eivät useinkaan kykene ennustamaan tilanteen kehittymis-

¹⁰ Ks. Ahvenainen (1997, 136–142).

¹¹ Keskinäisriippuvuuden merkityksestä erilaisissa kriisitilanteissa ks. Krogars (1995).

¹² Asevoimien yleisestä kehityksestä ja erityisesti Suomen kohdistuvista haasteista ks. Krogars (1998).

¹³ Suhtautumisessa kansainväliseen järjestelmään voidaan erottaa kaksi pääsuuntaa, poliittinen realismi ja poliittinen idealismi, joiden sisältöä kuvaa mm. Visuri (1997, 203–214).

⁷ Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle 6.6.1995. Turvallisuus muuttuvassa maailmassa.

⁸ Globalisaatiosta ja sen merkityksestä ks. Väyrynen (1998).

⁹ Kehitysvaiheet jäsenyivät kirjasta »Sodan ja rauhan futurologia». Toffler – Toffler (1995).

tä. Skenaariotutkimukselle on tyypillistä eteneminen deduktiosta induktioon, jolloin laajempia kokonaisuuksia analysoivat skenaariot muodostavat perustan pienempiä osa-alueita käsitteleville skenaarioille. Keskeiset kysymykset, joihin skenaarioilla pyritään vastamaan, koskevat sitä, mikä on ylipäätään mahdollista. Toisaalta selvitetään myös näiden mahdollisuuksien esiintymisen todennäköisyyksiä kulloisessakin tilanteessa. Skenaariotutkimusta sovelletaan tyypillisesti turvallisuuspolitiikan ja strategian tutkimusalueilla¹⁴. Koko yhteiskunnan tasolla skenaarioita on käytänyt apuvälineenä mm. valtioneuvosto hahmottaessaan maamme tulevaisuutta ja toimintavaihtoehtoja eduskunnalle antamassaan selonteossa pitkän aikavälin tulevaisuuskehityksestä¹⁵.

4. MYYTIT MURTUVAT

4.1. Kansallisvaltioiden rajoista kulttuurirajoihin

Kuluva vuosikymmen on asettanut monet aiemmat käsitykset yhteiskunnista ja niiden erilaisista toiminnosta uudelleen arvioitaviksi. Näin on tapahtunut myös kansallisen turvallisuuden osalta, joka ollaan ymmärtämässä yhä laajemmaksi kokonaisuudeksi. Toisaalta asian käytäntöön saattaminen törmää niihin raja-aitoihin, joita on vuosikymmenten saatossa rakentunut. Yksi merkittävimmistä on kansallisvaltioissa yleisesti käytössä oleva jako sisäiseen ja ulkoiseen turvallisuuteen. Se syntyi aikana, jolloin oli tarve korostaa näiden kahden osa-alueen eroavuuksia ja loi voimakkaan raja-aidan niin käytännön hallintoon kuin tutkimukseen. Organisaatioina tarkasteltuna ulkoisen turvallisuuden vaalihoito edustavat selkeimmin ulkoasiainhallinto ja puolustushallinto. Sisäinen turvallisuus on puolestaan katsottu lähinnä poliisitoimen tehtäväksi.

Kansallisvaltiot ja niiden toiminta ovat olleet tämän ajattelun tukipilareita, vaikka sisäistä ja ulkoista turvallisuutta on eräissä tapauksissa toiminnallisesti vaikea erottaa toisistaan¹⁶. Euroo-

pan integroitua tätä ajattelua on pyritty siirtämään myös ylikansalliseen yhteisöön, jossa sille ei kuitenkaan muodostu samankaltaisia onnistumisen edellytyksiä. Jo pelkästään sen tunnistaminen, mikä on yhteisön sisäistä toimintaa ja mikä taas ulkoista, saattaa käydä ylitsepääsemättömäksi.

Halua pitää edelleen kiinni sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden käsitteistä ei voitane perustella kuin jälkimmäiseen liittyvällä fyysisen väkivallan uhalla. Poliittisessa kentässä fyysisen väkivallan käyttö mielletään kuuluvaksi niihin toimiin, joita sivistysvaltiot harjoittavat vain äärimmäisen pakon edessä¹⁷. Tämä on luonnollisesti hyväksyttävä lähtökohta, mutta nykytilanteessa vain osa todellisuutta, sillä fyysisen väkivallan käyttö omaa entistä kapeamman roolin taistelussa erilaisista eduista.

Länsimaisten yhteiskuntien voidaan katsoa edenneen kehityksessä siihen pisteeseen, jossa fyysinen väkivalta ei ole kenenkään edun mukaisista ainakaan pitkällä aikavälillä tarkasteltuna. Se on taloudellisesti tuhoisaa ja taannuttaa yhteiskunnallisen kehityksen pitkiksi ajoiksi. Tästä lähtökohdasta onkin ryhdytty etsimään uusia vaikuttamisen muotoja, joilla päästään vastaaviin päämääriin. Voimakkain näistä on tällä hetkellä taloudellinen integraatio, jossa maailmaa hallitaan etenkin USA:n, Euroopan ja Aasian vaikutusvaltan turvin.

Pienten kansallisvaltioiden ja niiden yhteenliittymien todellinen vaikutusmahdollisuus omaan turvallisuuskehitykseensä on verraten olematon ja asetelma näyttää kulkevan lisääntyvässä määrin tähän suuntaan. Yksikään vakavasti otettava taho ei tänä päivänä väitä turvallisuuden jakautuvan läntisen maailman valtioissa jyrkästi sisäiseen ja ulkoiseen, vaan niiden raja on hämärtynyt¹⁸. Kyseessä on myös pitkälti kulttuurinen integraatio, jonka seurauksena kehitys muotoutuu. Kulttuurien rajapinnoilla, esimerkiksi länsimainen/slaavilainen, jännitystä on sen sijaan havaittavissa. Tämän on konkreettisesti osoittanut mm. Kosovon sota ja sen jälkimainingit Balkanilla.

Jos sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden käsitteitä aiotaan jatkossa käyttää, se tulee yhdistää kulttuurirajoihin, jotka ovat ainakin tällä hetkellä verraten jyrkkiä. Ulkoinen turvallisuus käsittää

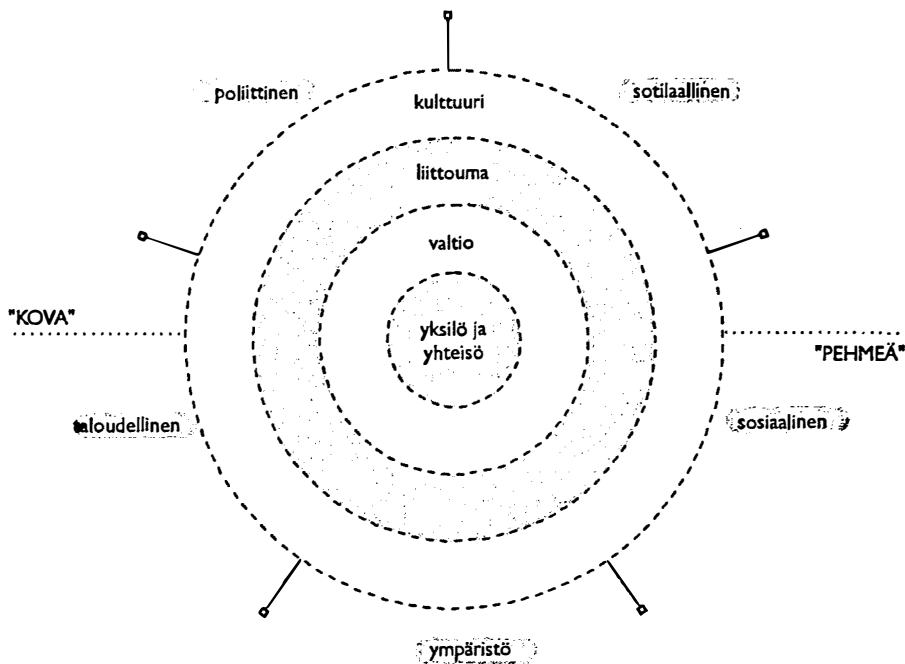
¹⁴ Skenaariotutkimuksesta tutkimusmenetelmänä ks. Visuri (1997, 456–458). Yksittäisessä organisaatiossa skenaarioanalyysin soveltamisesta ks. Meristö, (1991).

¹⁵ Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle pitkän aikavälin tulevaisuudesta: Suomen tulevaisuus ja toimintavaihtoehdot 1993.

¹⁶ Näin voidaan väittää olevan erityisesti suurten ihmisjoukkojen liikkua yli kansallisvaltioiden rajojen, jolloin sisäinen ja ulkoinen turvallisuus yhdistyvät erottamattomaksi kokonaisuudeksi. Ks. Krogars (1995, 139–158).

¹⁷ Kansainvälisoikeudellisesti tarkasteltuna oikeutuksen voimankäyttöön antaa YK:n peruskirjan 7 luvun 51 artikla.

¹⁸ Euroopan integraatio on vauhdittamassa tätä kehitystä, sillä kokonaista maanosaa on käytännössä mahdotonta tarkastella akselilla sisäinen – ulkoinen.

Kuvio. Muuttuvan turvallisuusparadigman ulottuvuudet

tällöin ne toimet, joilla pyritään vaikuttamaan siihen, että oma kulttuuri kykenee säilyttämään identiteettinsä muiden kulttuurien paineessa. Sisäinen turvallisuus sisältää puolestaan ulottuvuuden, jossa korostuu harmonisen kehityksen turvaaminen ja tasapainon säilyttäminen. Hallintokoneiston ja siihen kohdentuvan tutkimuksen näkökulmasta muutos asettaa mittavia haasteita, sillä asioiden tarkastelukehys laajenee huomattavasti aiemmasta.

Turvallisuusparadigman ulottuvuuksia sektoreineen ja tarkastelutasoineen ilmentää oheinen kuvio, jossa ulkokehälle sijoittuu kulttuuri laajas- merkityksessään. Tässä suhteessa se poikkeaa esimerkiksi buzanilaisesta ajattelusta, jossa tasot muodostuivat normatiivisemmin. Selkeyden vuoksi kuvioon on sijoitettu myös jako »pehmeään» ja »kovaan» turvallisuuteen, joka ei kuitenkaan ole käytännössä näin yksiselitteinen.

4.2. Epämääräiset toimijat ja toimijaverkostot

Siirtyminen valtiokeskeisestä ajattelusta länsi-

maisena kulttuurin turvaamiseen, ei tule olemaan helppo muutos. Jo pelkästään sen tunnistaminen, mitä länsimainen kulttuuri syvätarkasteluna edustaa, on vaikea tehtävä. Lisäksi kyseessä on metafora, joka muuttaa ilmettään ajan saatossa eikä ole mikään yksiselitteinen käsitteerakennelma. Toisaalta asia saattaa olla käytännön elämässä huomattavasti yksinkertaisempi, sen samaistuesssa turvallisuuden osalta niihin tarpeisiin, joista esimerkiksi läntisessä Euroopassa vallitsee laaja yksimielisyys (vakaa talouskehitys, sosiaalinen hyvinvointi, aseellisten konfliktien välttäminen ym.).

Yksilötasolla muutoksen ymmärtäminen tuottaa suurimmat ongelmat, sillä tällöin joudutaan tilanteeseen, missä on suoritettava kiinnittyminen perinteistä huomattavasti suurempaan sosiaaliseen ryhmään. Erityisesti tämä koskee virkamieskuntaa ja julkisen sektorin organisaatioita ylipäätään, joiden vaikutuskenttä laajenee huomattavasti nykyisestä. Lähtökohdista, joita kuvaa voimakas sektoroituminen, ei ole helppoa edetä suuntaan, mitä ilmentää epäselvyys ja monimutkaisuus. Monimutkaisuus on kuitenkin välttämätöntä, sillä vain sen avulla kyetään hahmottamaan

erilaiset roolit turvallisuuden monimuotoisessa kentässä¹⁹.

Pohdittaessa edellä esitettyä yksittäisen viranomaisen näkökulmasta, joudutaan väistämättä tilanteeseen, missä korostuu virasto- ja hallintokulttuurin nykytila – siitä esiin nousevat mahdollisuudet ja rajoitteet. Perinteet ovat tässä yhteydessä määräävässä asemassa, sillä ne joko edistävät tai ehkäisevät kykyä hahmottaa nykyisestä poikkeavaa tulevaisuutta. Vahva valtakulttuuri kaikkine ominaispiirteineen toimii todennäköisesti kehityksen jarruna, eikä eteenpäin vievänä voimana. Tämä johtanee siihen, että organisaatioiden on vaikea jäsentää omaa rooliaan ja muita samalla alueella operoivia toimijoita. Kokonaisuuden epämääräisyys on siten vaikuttamassa myös kielteisesti kykyyn jäsentää tulevaisuutta ja siitä esiin nousevia tarpeita.

Vastaava logiikka pätee myös tutkimuksessa, joka monimuotoistuvan turvallisuuden ympärille nykyisellään ryhmittyy. Tutkimusreviirit toimivat tehokkaina esteinä uuden luomiselle ja pyrkivät vakiinnuttamaan vanhaa. Joskus kyse saattaa olla ideologisista lähtökohdista, kuten rauhan- ja strategiantutkimuksen kohdalla on aika ajoin saatettu havaita, mutta usein kyse on huomattavasti pelkistetyimmistä ongelmista²⁰. Jopa saman tiedeyhteisön sisällä voivat kulttuuriset jännitteet nousta voimakkaasti pintaan.

Toimijoiden identiteetin jäsentymättömyys on sitä ongelmallisempaa mitä nopeammassa muutoksessa ympäristö elää. Paljon julkista pohdintaa aiheuttanut sotilaallinen liittoutuminen on tästä hyvä esimerkki. Etenkin omassa maassamme asiasta käyty keskustelu on jäänyt asteelle, jota ilmentää periaatteellinen kiista liittoutumisen tai liittoutumattomuuden sotilaallisista vaikutuksista. Samaan aikaan on lähes kokonaan siirretty takalalle se, mikä on sotilaallisen turvallisuuden sisältö tulevaisuudessa²¹. Osittain kyse on siitä, että ne tahot, jotka liittoutumiseen liittyvää keskustelua pitävät vireillä, eivät ole kyenneet jäsentämään sotilaallisen turvallisuuden tulevaisuus-sisältöä²².

Vielä ongelmallisemmaksi tilanne muuttuu yrittäessä jäsentää turvallisuussektoreiden välisiä

suhteita. Tässä etenkin hallintokoneiston jakautuminen sektoriministeriöihin toimii pidäkkeenä integroidun turvallisuusajattelun leviämiselle. Vaikka on selkeästi nähtävissä myös turvallisuussektoreiden välisten rajojen menettävän merkitystään, toimii hallintokoneisto yhä edelleen entisin mallein. Tämä kävi erityisen selkeästi ilmi kirjoittajan väitöskirjatyössä, jossa selvitettiin suomalaisen hallintokoneiston kriisivalmiutta tietyissä uhkamalleissa²³.

5. MUUTOSTEN EDESSÄ

5.1. Hallintokoneisto – toteuttajan roolista kehityksen veturiksi?

Julkiahallinnon toimintaa on läpi historian leimannut pääasiallisesti reagointi niihin tarpeisiin, joita toimintaympäristöstä on kulloinkin noussut esiin. Vaikka ennakointia on poliittisista syistä pidettykin aika ajoin esillä, niin sen käytännön toteutuminen ei useinkaan toimi. Voidaan väittää, että mitä laajavaikutteisemmasta asiasta on kyse, sitä ongelmallisempaa ennakointiin on päästä. Toimilla, joilla järjestetään uudelleen esimerkiksi hallinnollisia valtasuhteita, on taipumus vesittyä kehityskelvottomiksi kompromisseiksi poliittisessa päätöksenteossa.

Turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä asiat mutkistuvat entisestään, sillä sen eri sektoreilla vallitsevat kulttuurit poikkeavat huomattavasti toisistaan. Jos vaikkapa sosiaalisen ja taloudellisen turvallisuuden yhteys ymmärretäänkin, niin kovinkaan helposti eivät ole yhdistettävissä arkielämässä esimerkiksi sotilaallinen ja ympäristöturvallisuus. Kuitenkin kyseessä on kokonaisuus, missä sektoreiden keskinäinen vuorovaikutus on käymässä entistä kiinteämmäksi. Tarkastellaanpa asiaa vaikkapa seuraavan esimerkin valossa:

Länsimaisten yhteiskuntien yleisesti hyväksyty pyrkimys on taloudellisen hyvinvoinnin lisääminen, joka tuottaa lieveilmiönään poliittisen vaikutusvallan kasvumista talouden hyväksi, sosiaalista turvattomuutta, uusia sotilaallisia priorisointeja ja elinympäristömme tuhoutumista. Koska taloudellinen hyvinvointi on kuitenkin ihmisten jokapäiväisen elämän peruskysymyksiä, nämä lieveilmiöt pääsääntöisesti hyväksytään. Toisaalta asioita ei voida erottaa toisistaan, sillä ilman toimivaa elinympäristöä ei taloudellinen hyvinvointi tuota yksilöille pysyvää onnea. Ongelma tämä on etenkin silloin, jos ympäristöuhka tulee ulkoapäin, kuten on voitu todeta tapahtuneen esimerkiksi Venäjän ydinase- ja ydinjäteongelmien kohdalla. Tällöin kokonaisuuteen liittyy myös sotilaal-

¹⁹ Monimutkaisuuden hallinnan ongelmista ks. esimerkiksi Sotarauta (1996).

²⁰ Tämä pätee erityisesti sellaisiin kysymyksiin kuin sota ja rauha, joihin kohdentuvaa tutkimusta on värittänyt tutkimuksen saralla tietty poliittinen kiinnittyminen menneinä vuosikymmeninä. Nykytilanteessa tästä asetelmasta on kuitenkin pääsääntöisesti päästy irti.

²¹ Tätä problematiikkaa jäsentää mm. Nokkala (1998).

²² Vrt. Krogars (1998).

²³ Vrt. Krogars (1995).

lisen turvallisuuden komponentteja, jotka tekevät sen jäsentämisestä entistä vaikeamman.²⁴

Kun kuvattuun kenttään sijoitetaan yksittäinen sektoriviranomainen lakisääteisine tehtävineen, on olemassa suuri kiusaus edetä helpointa tietä, eli kieltäytyä hahmottamasta kokonaisuutta ja pitäytyä tiukassa hallinnollisessa tehtäväjaossa. Kukaan tästä tuskin edes viranomaista moittii, sillä onhan toiminta lain kirjaimen täyttävää ja sen myötä myös oikeudellisesti hyväksyttyä. Kokonaan toinen kysymys on kuitenkin se, miten kaipa-alainen omien tehtävien tuijottaminen on eettisesti ja moraalisesti hyväksyttävää²⁵. Valitettavasti näihin elämän peruskysymyksiin liittyvillä argumenteilla ei yksittäisen virkamiehen asemaa olla useinkaan kyseenalaistettu.

Kirjoittajan toimittua useita vuosia työtehtävissä, joissa turvallisuuden problematiikkaa on ollut pakko pohtia niin hallintokäytäntöjen kuin tutkimuksenkin näkökulmasta, voidaan johtopäätöksenä suhtautua vähintäänkin kriittisesti siihen, kykenevätkö hallinto-organisaatiot ratkaisemaan kuvatus probleeman. Ongelmana on sellaisen pakon puuttuminen, joka asettaisi yhteiskunnan vastatusten kokonaisturvallisuuteen kohdentuvien uhkien kanssa. Vaikka asiat periaatetasolla tunnustetaan, astuu arkielämän raadollisuus reviiirirajoihin etusijalle pyrittäessä käynnistämään laajempaa keskustelua, jolla tavoitellaan konkretiaa. Vallitseva hallintokulttuuri toimii tässä asiassa kokonaisuuden edun vastaisesti.

5.2. Hallintotieteellinen turvallisuustutkimus – huomispäivän todellisuutta?

Turvallisuuden paradigma on muuttumassa, kuten edellä esitystä on käynyt ilmi. Tämä kehitys on vain voimistunut tilanteessa, jossa globalisaatio etenee ja maailmaan muotoutuu uusia kulttuurirajoja. Nämä rajat noudattelevat myös pääsääntöisesti taloudellista hyvinvointia, kuten hiljattain julkaistusta UNDP:n raportista voidaan todeta²⁶. Suomen asema on tässä kehityksessä selkeä, sillä olemmehan kiinteä osa länsimaista poliittis-taloudellista järjestelmää. Toisaalta sijoitumme geopolittisesti tarkasteltuna sen raja-alue-

elle, missä kulttuurien törmäyspinta on todellisuutta aiheuttaen uusia haasteita myös turvallisuuden monitahoiseen kenttään²⁷.

Nykytilanteessa ja erityisesti tulevaisuudessa on olemassa sosiaalinen tilaus myös sellaiselle hallintotieteelliselle osaamiselle, joka kohdentaa mielenkiintonsa turvallisuuden laajaan kenttään. Kansainvälinen politiikka, joka sen perinteistä puolta on aiemmin hallinnut, ei kykene yksin vastaamaan kasvaviin tietotarpeisiin. Vastaava voidaan todeta myös taloustieteiden ja eräiden muiden tieteenalojen osalta. Tarvitaan poikkiteollista osaamista, jonka yhteinen nimittäjä on turvallisuus. Poikkiteollisuuden saavuttaminen on luonnollisesti ongelmallista, kuten tiedeyhteisössä toimivat ovat saattaneet havaita myös paljon pienempien kysymysten kohdalla.

Hallintotieteellisen tutkimuksen nykytilan suhdetta turvallisuuden paradigmanmuutokseen leimaa tietty visiottomuus, joka ilmentää kyvyttömyyttä jäsentää toimintaympäristön muutoksia. Tutkijoiden mielenkiinto ei ole suuntautunut tälle aihealueelle, jossa tietotarpeet ovat alati lisääntyviä etenkin sellaisen tutkimuksen osalta, jossa tarkastellaan asioita läpi turvallisuuden sektoreiden. Voidaan jopa puhua strategia-ajattelun puutteesta, jonka seurauksena muut tieteenalat täyttävät yhteiskunnan tietotarpeet turvallisuuden monitahoisessa kentässä²⁸. Toisaalta toimiva hallintokaan ei ole kyennyt muutoksia ennakoimaan saati niihin vastamaan, joten asia tulee käytännössä ymmärretyksi. Syntynyt tilanne kuitenkin haastaa niin tutkijat kuin virkamiehetkin pohtimaan roolejaan ja etsimään niiden uusia ulottuvuuksia.

Ehkä merkittävin este kehityksen tiellä on ollut kulttuurinen ero ns. pehmeään ja kovaan turvallisuuteen kohdentuvan tutkimuksen välillä. Kun kumpaakin ovat vuosikymmenten saatossa värittänyt aika ajoin tietyt ideologiset lähtökohdat, ei kokonaisturvallisuuteen kohdentuvaa hallintotieteellistä tutkimusta ole kehittynyt.

6. ELÄMME MAHDOLLISUUKSIEN AIKAA

Tämä artikkeli on käsitellyt turvallisuuden paradigman murrosta tilanteessa, jossa aihealue elää voimakasta kehitysvaihetta. Evoluutiolle on ominaista monien aiempien uskomusten ja myyt-

²⁴ Venäjän kohdalla moniongelmaisuus on voimakkaasti läsnä etenkin ydinturvallisuuden kohdalla. Julkisuu-teen saatettujen tietojen mukaan maassa on olemassa vaikeita ongelmia niin ydinvoiman rauhanomaiseen kuin sotilaalliseenkin käyttöön liittyen.

²⁵ Etiikan ja moraalin yhteydestä virkamiestyöhön ks. Lundqvist (1999).

²⁶ Ks. Human Development Report (1999).

²⁷ Geopolitiikan nykytilasta ja haasteista ks. Tuomi (1996).

²⁸ Strategia-ajattelun sisällöstä ja merkityksestä ks. esimerkiksi Mintzberg (1991) ja Krogars – Ojala (1999).

tien kyseenlaistaminen niin käytännön elämässä kuin tutkimuksessa. Yhä herkemäksi käynyt läntisen maailman tasapaino on muuttanut myös ajatuksia turvallisuuden käsitteisällöstä. Turvallisuus ymmärretäänkin nykyisin lisääntyvässä määrin synonyymiksi tuolle tasapainolle, jolloin yhteiskuntien ja liittoumien intressissä on turvata tasapainon säilyminen. Tämä johtaa siihen, että kokonaisturvallisuuden alue tarvitsee uutta tutkimusta, jotta sen monimutkaisuutta kyetään ymmärtämään ja selittämään.

Kyseessä on mahdollisuus, joita ei yleensä synny kuin suurissa muutoksissa, missä yhteiskunnallinen kehitys muuttaa merkittävästi suuntaansa. Vielä kymmenen vuotta sitten tässäkin artikkelissa esitetty kokonaisuus olisi leimattu utopiaksi, mutta nyt aika on toinen. Turvallisuustutkimusta tarvitaan lisääntyvässä määrin, mutta sen tulisi asemoitua kokonaisturvallisuuden käsitteen alle, vaikka intressi kohdentuisikin vain yhdelle turvallisuuden sektorille. Turvallisuuden käsitteisällön laajentumisesta vallitsee tutkimuksen parissa niin laaja yksimielisyys, ettei mikään yksittäinen tutkimusala tai tutkimusyksikkö voi omia teemaa omakseen.

LÄHTEET

- Ahvenainen, Sakari: Informaationsodankäynnin perusteista. Tiede ja Ase N:o 55, Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisu 1997.
- Beck, Ulrich: Riskiyhteiskunnan vastamyryt – organisoitu vastuuttomuus. Vastapaino, Tampere 1990.
- Booth, Ken – Herring, Eric: Keyguide to Information Sources in Strategic Studies. Mansell, London 1994.
- Buzan, Barry: People, States and Fear, An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era. Harvester Wheatsheaf, London 1991.
- Gamba, Virginia: The Falklands/Malvinas War, A Model for North – South Crisis Prevention. Allen&Unwin, Inc., Boston 1987.
- Human Development Report. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). Oxford University Press 1999.
- Krogars Marco: Verkostoilla kriisinhallintaan, kriisinhallintaprosessit ja niiden kehittäminen kansainvälisiä kriisejä ja suuronnettomuuksia koskevissa esimerkeissä. Ankkurikustannus Oy, Vaasa 1995.
- Krogars, Marco: Sotilasorganisaatio muutoksessa – tutkimus tulevaisuuskehityksen vaikutuksista puolustusvoimien organisointiin ja johtamiseen. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 1: tutkimuksia N:o 7. Hakapaino Oy, Helsinki 1998.
- Krogars, Marco – Ojala, Jukka: Tulevaisuuden haasteet – strategia-ajattelu ja strateginen johtaminen, teoksessa Strateginen johtaminen sotilasorganisaatiossa (toim.) Krogars, Marco – Ojala, Jukka. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat N:o 1. Hakapaino Oy, Helsinki 1999.
- Lundqvist, Lennart: Virkamiesrooli länsimaisessa demokratiassa, teoksessa Johdatus ruotsalaiseen upseerietiikkaan/artikkelikokoelma, (toim.) Winjnblad, Cecilia. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat N:o 2. Helsinki 1999.
- Meristö, Tarja: Skenaariotyöskentely yrityksen johtamisessa. Tulevaisuuden tutkimuksen seura, VAPK-kustannus, Helsinki 1991.
- Mintzberg, Henry: Strategic Thinking as Seeing, teoksessa Arenas of Strategic Thinking, (toim.) Näsi, Juha. Foundation for Economic Education. Helsinki 1991.
- Nokkala, Arto: Sotilaspolitiikan haasteita Pohjois-Euroopassa. Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus, tutkimuksia No: 82, Tampere 1998.
- Sotarauta, Markku: Kohti epäselvyyden hallintaa, pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohdana. Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Acta Futura Fennica N:o 6, Finnpublishers, Jyväskylä 1996.
- Toffler, Alvin & Heidi: War and Anti-war, Making Sense of Today's Global Chaos. Warner Books, Little Brown & Company, New York 1995.
- Tuomi, Osmo: Uusi geopolitiikka, geopolittisten perspektiivien soveltuvuus kansainvälisen politiikan tulkintaan maailman ja ajattelutapojen muuttuessa. Ulkopoliittisen instituutin julkaisuja N:o 4, Gaudeamus, Tampere 1996.
- Wæver, O – Buzan, B – Keltstrup, M – Lemaitre, P: Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe. Pinter, London 1993.
- Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle pitkän aikavälin tulevaisuudesta: Suomen tulevaisuus ja toimintavaihtoehdot. vp-VNS 3. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1993/1.
- Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle 6.6.1995. Turvallisuus muuttuvassa maailmassa. Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat. Ulkoasianministeriön julkaisuja 6/1995, 18–19.
- Visuri, Pekka: Turvallisuuspolitiikka ja strategia. WSOY, Juva 1997.
- Väyrynen, Raimo: Globalisaatio, uhka vai mahdollisuus? Atena kustannus, Juva 1998.